

Prof. Dr. Václav Novotný

Profesor Karlovy University v Praze. Historik tzv. Gollovy školy. Člen Královské české společnosti nauk, člen české akademie věd a umění, starosta historického spolku v Praze, člen Archivní rady ve Vídni.

Václav Novotný se narodil 5. května 1869 v Ivančicích. Jeho otec Václav Novotný zde pracoval jako řídící učitel. Gymnázium absolvoval v Českých Budějovicích, kam se v mládí přestěhoval s rodinou, když se zde jeho otec stal ředitelem matiční školy. Jeho otec byl ivančický buditel, a později i budějovický, čímž jistě ovlivnil i samotného Novotného, který otcovu činnost sledoval již za svých gymnasijských let a později se sám stal členem pokrokového hnutí v Praze. Novotný horoucně cítil svou lásku k národu a nikdy nezapomněl na svůj moravský původ. Na Moravu se chtěl opět vrátit, když se jednalo o to, kdo bude profesorem českých dějin na nově otevírané Masarykově universitě v Brně. Tyto snahy však neuspěly a Novotný zůstal v Praze.

V roce 1891, už jako Gollův žák, který však chtěl, aby měli jeho žáci učitelů více, získal místo pomocníka u Václava Tomka. Práce u něj byla pro Novotného velmi přínosná, neboť se dostal do Tomkovy blízkosti a mohl sledovat jeho práci. Po svém doktorátu, který získal z filosofie na Karlově universitě v Praze, který získal v roce 1893, pobyl krátce na gymnáziu v Praze 2. Jeho snaha o získání místa v pražském městském archivu byla zamítnuta, i přes doporučení odcházejícího Josefa Emlera a doporučení Václava Tomka. Novotný byl z toho velice zklamán a jen nerad nastoupil do služeb místodržitelského archivu v Praze.

V roce 1896 vyšla první jeho práce zaměřená na husitství Husův glejt a o rok později List Husovy, kde ukázal opravdovou znalost látky a kritickou zdatnost své práce. Díky těmto pracím habilitoval z českých dějin, k čemuž jej doporučil sám Jaroslav Goll. Byl také vyslán na vědeckou cestu do Říma, do vatikánských archivů. Poté ale musel čekat ještě deset let, než byl přijat na universitu Karlovu, a to po odchodu Josefa Kalouska v roce 1908, kdy se poté Novotný stal mimořádným profesorem českých dějin a o tři roky později prostorem řádným. To mu umožnilo konečně odejít z místodržitelského archivu, kde již od počátku nebyl rád a zcela se věnovat universitní práci na filosofické fakultě Karlovy university, kterou vykonával až do své smrti.

Po Novotného první práci Husův Glejt (1896) vyšlo několik hesel do Ottova slovníku naučného, včetně obsáhlého hesla Jan Hus. V roce 1899 vycházejí Listy Husovy, poznámky

kritické a chronologické. Po svých začátcích věnovaných Husovi, kdy v roce 1903 vyšlo dílo M. Jan Hus, však vydává kritiku Bachmannova souhrnného díla o českých dějinách (1903), čímž rozšířil svůj zájem na život a dílo Jana Husa a české dějiny. Jsou to dva hlavní zájmy Novotného vědeckého bádání, kterým zasvětil celý svůj život. Roku 1907 píše stať Jan Milíč z Kroměříže a vydává Husův traktát O Svatokupectví. Rozsah Novotného zájmu byl do jisté míry vidět ve vydání Českých dějin, kdy pod Laichterovým nakladatelstvím vydal rychle za sebou v letech 1912 a 1913 dva mohutné svazky České dějiny a to od nejstarších dob až po Přemysla I. Na další svazky se muselo čekat dlouhých 15 let. Toto čekání bylo zapříčiněno mimo jiné jinými úkoly, jež mu byly kladeny do cesty. Především rok 1915, výročí Husovo, kdy přednášel a vydal několik publikací vraceje se k Husovi. Populárně naučná Hus v Kostnici a česká šlechta (1915), navazující časové i tematicky na Novotného prvotinu. A především Náboženské hnutí 14. a 15. Stol. Část I. Do Husa (1915), práce o předhistorii husitství, výklad základů a ideových pohnutí, je literárně nejpůsobivějším Novotného dílem. I v dalších letech se zabýval husitstvím a sepsal rozsáhlé vědecké dílo Mistr Jan Hus. Život a dílo, rozdělené do dvou svazků a vydané v letech 1919 a 1921. I přes několik dalších prací, bylo zřejmé, že svou práci o husitství dovedl do konce a mohl se tak věnovat druhé stránce své vědecké činnosti a to českým dějinám.

Žižkovo jubileum si vyžádalo další úsilí a sepsal několik prací jako Kronika velmi pěkná o Janu Žižkovi (1923) a O hlavních pramenech dějin doby husitské. Poté se již vrátil k druhé straně svého zaměření a sepsal třetí svazek Českých dějin (1928), která zabrala vládu Přemysla I. Až po Václava I. Později ještě začal pracovat na čtvrtém svazku, který měl dosáhnout doby do roku 1271, stihl ale vydat pouze něco kolem deseti sešitů a poté stížen těžkou nemocí odevzdal své dílo nedokončené do rukou svého žáka O. Odložilíka, čtvrtý díl vyšel v roce 1937.

Václav Novotný patřil k historikům tzv. Gollovy školy, do její progresivní linie, zabývající se spíše politickými a náboženskými dějinami, kteří zůstávají věrni odkazu Palackého. Novotného díla jsou ohromné množství těžké vysilující práce, kriticky jemné, kdy vždy studoval pečlivě každý pramen. Jeho životní díla Mistr Jan Hus a České dějiny se na veřejnosti příliš dobře neujali, protože stylem Novotného kriticko-analytické práce jsou neodborné veřejnosti jen těžko přístupná. Přesto jsou cenným zdrojem pro historiky i dnešní doby.

Václav Novotný zemřel 14. Července 1932 v Řevnicích.

NOVOTNÝ, Václav. Náboženské hnutí ve 14. a 15. stol. Část 1, Do Husa. Praha 1915

Tato kniha patří společně s Českými dějinami k Novotnému vrcholným dílům. Svou kriticko-analytickou prací, kdy skutečně věcně zkoumá každý pramen a určuje, zda je vhodný a informačně plný. Knize Náboženské hnutí 14. a 15. stol. Část I. Do Husa, je součástí šesti přednáškového kurzu, ale vyšla pouze první část.

Hned v úvodu knihy se autor zabývá celkovým stavem církve a to nejen u nás. Církev, která měla světovládné nároky, tak zasáhla celý křesťanský svět. Díky římskému císaři a českému králi Karlu IV. se české země dostaly do přímého působení papežské moci a její vlivy zde byly o to účinnější. A to hlavně tehdy, když Pražské biskupství bylo povýšeno na arcibiskupství. V této době se objevuje Arnošt z Pardubic, kterého autor popisuje jako jednoho z nejznamenitějších českých biskupů, kteří kdy stáli v čele české církve. Právě Arnošt přičinil se k tomu, aby česká církev se začala napravovat. Jelikož v této době se církev stala postavením takřka nad zákon a kněží se jevily beztrestní. Právě celá povýšenost duchovenstva, touha po větší moci a hmotných statcích vedla Arnošta k tomu, aby zakročil. Avšak nebylo mu umožněno hlavně kvůli arogantní domýšlivosti papežské kurie. Tato dávala na vědomí, že papež je Kristus na zemi. Díky neudržitelnému stavu církve postupně vznikl trojí proud odporu a to učená opozice na universitách, lidová nálada náboženská a hnutí humanistické. Právě počátky humanistické lze hledat v kanceláři Karla IV. Jakožto šířitele kultury. Avšak šlo pouze o počátky hnutí a to ne jen u nás, ale i jinde v církevním světě.

V další části knihy autor popisuje celkový mravní stav duchovenstva, který podnítil nespokojenost se stavem církve a proto se tak mohla připravit půda pro vznik nových hnutí a to hlavně díky oné lidové náboženské náladě. Autor se dále věnuje působení řeholního kazatele Konráda Waldhausera, který na pozvání Karla přijel do Prahy. Měl tu být protikladem prázdňým a neuspokojujícím obřadnictvím, které vedlo k odcizení se lidem. Waldhausera předcházela slavná pověst a po působení v Praze ji potvrdil. Tento kazatel s horlivostí vystupoval proti nešvarům duchovenstva a to především svatokupectví. Jeho pokračovatelem byl další významný kazatel, o kterém se autor rozepisuje, Jan Milíč z Kroměříže. Jeho působení spadá do doby, kdy římská říše jen těžko zadržovala svůj rozklad, církev upadala a lidstvo bylo trápeno živelnými a sociálními pohromami. Mnoho se tehdy

mluvilo i o antikristu a Milíč jal se jej hledat a kázat proti němu. I později byl několikrát pro svou horlivost v kázání uvězněn, ale vždy byl propuštěn. Avšak jako kazatel vzorného života byl většinou kněžstva nepohodlný a tak nenávisti k němu přibývalo. Nakonec byl obviněn z kacířství, během procesu byl však shledán nevinným, konce procesu se však nedočkal a zemřel. Milíč však nerozlučně souvisí s dalším vývojem a jeho kázání jsou horlivě opisována.

V následující části popisuje význam papežského schizma a jeho vliv v církevním světě. Papežská se kurie se rozdělila na část římskou a vzdoropapežskou avignonskou. Toto zdvojení papežské moci však nesnížilo tlak autority ani mravní úpadek duchovenstva. Českých zemí se schizma téměř nedotklo a zůstaly tak věrně Římu. Zásahu na tom měl především král Václav, ač mu tato situace nebyla lhostejná a i učenci toto řešili. Autor tu také naráží na dva filosofické směry a to nominalismus a realismus, které stručně popisuje. Většího rozvoje se v této fázi dočkal nominalismus. Autor následně vyzdvihl a popsal několik vynikajících nominalistů pražské university. Autor tu u každého z učenců vypsál i díla zásadní a to je společně s jejich latinskými názvy skvělou pomůckou pro badatele tohoto období českých dějin. Na konci této kapitoly popisuje vznik kaple Betlémské, které vznikla na popud kazatelské nálady a i její účel byl čistě kazatelský.

Další část knihy se Novotný zabývá, mimo novoaugustinismu, který připravil půdu pro přijetí pokrokového realismu, dalším z reformátorských učenců a to Vojtěch Raňkův z Ješkova. Tento začínal na universitách v Paříži a Oxfordu. Později přešel do Prahy a přinesl s sebou i poznání o Oxfordu. Podle autora je důležitou postavou v našem náboženském vývoji právě díky tomu. Vynikl však také jako skvělý kazatel, který vedl např. pohřební řeč nad rakví Karla IV., kde bylo poprvé použito výrazu otec vlasti. I on ostře vystupoval proti špatným kněžským mravům. Dalším přísným kritikem církevního úpadku popisovaným zde je Matěj z Janova. Mimo jeho kazatelské činnosti napsal mnoho spisů, v nichž tkví jeho reformátorský význam, a upozornil také na význam prvotní církve, od níž se tehdejší téměř odcizila.

Bezmála celá další část je věnována Tomáši ze Štítného. Tento učenec využíval k reformní činnosti své spisy. K dosavadním reformním spisům přináší něco nového a to český jazyk, kterým zpřístupnil křesťanskou nauku. Štítného význam pro náš náboženský význam tkví právě, ale nejenom, v tom, že do něj přináší české prvky. Autor v této části dokazuje plné nastudování tématu, neboť zde ve velké míře Štítného cituje a spoustu vysvětlení nechává na jeho vlastních slovech. Štítný byl stejně jako jeho předchůdci velkým

kritikem mravních poměrů v církvi a špatného chování duchovenstva. Přesto se nechtěl od církve oddělit a spíše nabádal k její nápravě. V našich zemích už ale leckde laické vrstvy volaly po změně a začali se tak zakládat bratrstva, čímž se hlásili k nové zbožnosti a úcty k božímu tělu.

Právě Matějem z Janova a Tomášem ze Štítného vývoj našeho náboženského hnutí před Husem dostupuje vrcholu. V poslední části knihy se autor zaobírá stavem církve za Jana z Jenštejna, druhým nástupcem Arnošta z Pardubic. Také tento se ve svých spisech zabývá nemravných chování kněžstva. Je nakloněn římskému papeži. I přes to všechno, včetně jeho asketického života, však situace náboženská spíše upadala, protože arcibiskup zneužíval moci a trestal pouze některé zvrhlé kněží a pouze jak on uznal. Nebyli tak stíháni všichni špatní kněží. Naopak se zlepšuje stav laických vrstev, kde se množil počet těch podporujících novou zbožnost. Mnohokrát brala světská moc zákon do svých rukou a trestala zvrhlé kněží. Společně s kazatelskou náladou obyvatelstva rostla vůle znárodňovací, lid chtěl česká kázání a německá upadala, jelikož o ně nebyl zájem. Dále zde autor popisuje kazatele té doby, kteří vystupují jak v kapli Betlémské i jinde a jsou důležití pro náboženský vývoj a které následoval a jejich činnost sledoval mistr Jan Hus. Autor tu také popisuje Wiclifův vliv na Husa, ale že je pouze neopisuje, ale vždy mluví sám za sebe. Husem a jeho učením vrcholí ona náboženská hnutí a je připravena na další vývoj.

Knihy Náboženské hnutí 14. a 15. stol. jistě patří mezi Novotného nejvýznamnější díla. Je psána spíše literární formou a je tak přiblížena široké čtenářské obci. I když je knize bezmála sto let a jazyk se od té doby vyvinul, je kniha čtivá. Autor v kapitolách předkládá k tématům různé příklady, což ještě lépe vykresluje onu dobu a problém, kterým se ve svém díle zabývá. Ukazuje to také velmi dobré zpracování a znalost pramenů k tomuto. Tato kniha bezpochyby patří mezi to nejlepší, co bylo o náboženském vývoji dané doby v našich zemích napsáno a i dnes je stále zdrojem mnoha informací.